

МІСЦЕ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу термінології, пов'язаної зі сферою комп'ютерних технологій. Розглянуто погляди вчених на визначення поняття «термін». Проаналізовано сучасні праці дослідників у галузі комп'ютерної термінології, виявлені та класифіковані тематичні напрями розвитку комп'ютерної лексики. Зроблено спробу окреслити ознаки комп'ютерних термінів з метою визначення їх місця в українській мові. На основі досліджень учених сформульовано основні принципи подальшого розвитку комп'ютерної термінології в українській мові.

Ключові слова: термін, комп'ютерна лексика, комп'ютерна термінологія, термінологічна система, українська мова.

Гаврилова Е. В. Место компьютерной терминологии в украинском языке. *Статья посвящена анализу терминологии, связанной со сферой компьютерных технологий. Рассмотрены взгляды ученых на определение понятия «термин». Проанализированы современные труды исследователей в области компьютерной терминологии, выявлены и классифицированы тематические направления развития компьютерной лексики. Сделана попытка обозначить признаки компьютерных терминов с целью определения их места в украинском языке. На основе исследований ученых сформулированы основные принципы дальнейшего развития компьютерной терминологии в украинском языке.*

Ключевые слова: термин, компьютерная лексика, компьютерная терминология, терминологическая система, украинский язык.

Gavrylova O. V. Place of Computer Terminology in the Ukrainian Language. *The article is devoted to the terminology correlated with the sphere of computer technologies. The views of scientists on the definition of the word “term” are considered. In the article the concept of terminological system is found out. The current works of the researchers in the computer terminology are analyzed, and the thematic areas of computer vocabulary are distinguished and classified. In the article it is shown in what ways the computer terminology can be divided. With spread of the personal computers a lot of borrowings are appeared in the language. There are shown the examples of foreign linguistic borrowings in the Ukrainian language. It is made an attempt to outline the features of computer terms to determine their place in the Ukrainian language. Based on scientific researches the basic principles of computer terminology in the Ukrainian language are formulated. Any terminology is a part of the national language but it is differed from the common lexis and saves specific features that are not common for the national language. It is shown that the computer terminology having linguistic features of the Ukrainian language is distinguished in some peculiarities which are not common for the Ukrainian language.*

Key words: term, computer vocabulary, computer terminology, terminology system, the Ukrainian language.

Розвиток науки і техніки призводить до появи нових понять та слів, що їх називають. Актуальність дослідження комп'ютерної термінології зумовлена необхідністю представити її у вигляді строго впорядкованої системи, яка б відповідала сучасному рівню розвитку науки і запитам практики. Метою статті є визначення напрямів, за якими розвивається комп'ютерна термінологія та її місце в українській мові. Об'єктом дослідження є лексика комп'ютерної сфери, яка постійно розвивається та збагачується. Запровадження української комп'ютерної термінології супроводжується низкою

проблем, які дещо ускладнюють вироблення єдиної концепції терміноворення. Існує багато визначень лінгвістичного поняття «термін», проте у визначеннях різних мовознавців є багато спільного. Л.О. Симоненко під «терміном» розуміє «слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, основними ознаками якого є системність, відповідність позначуваному поняттю, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, тобто термінології певної галузі знань, стислість, стилістична нейтральність, точність, висока інформативність» [7, с. 21]. На думку О.Д. Пономарева, «терміном називається одиниця історично сформованої термінологічної системи, що виражає поняття та його місце серед інших понять, позначається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних між собою єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови і підпорядковується всім її законам. Термін уживається для точного визначення поняття в певній галузі знань» [5, с. 72]. Отже, основними рисами терміна, на відміну від інших лексем, є закріпленість за певною сферою використання; однозначність у межах своєї термінологічної системи й відсутність синонімічних відносин; наявність у терміна дефініції; семантичні розходження термінів і загальноживаних слів. В.В. Акуленко наголошує на тому, що «терміни виникають та функціонують не в мові у цілому, а всередині окремих підмов, тобто тематично обмежених наборів спеціальних та загальноживаних засобів, необхідних для спілкування в певній сфері людської діяльності» [1, с. 136].

Відповідно, термінологія — «сукупність мовних (лексичних) одиниць, що позначають поняття певної спеціальної галузі знань або діяльності, яка стихійно складається у процесі зародження й розвитку цієї галузі» [4, с. 149]. В.М. Лейчик під термінологією розуміє «різновид загальнонаціональної мови, сукупність лексичних одиниць, які позначають поняття певної галузі знань або діяльності» [3, с. 352].

Комп'ютерна термінологія є частиною спеціальної комп'ютерної лексики, «яка формується в предметній сфері, технологічно пов'язаній з виробництвом персональних комп'ютерів і програмного забезпечення до них» [2, с. 16].

Іноді для позначення всієї термінології певної галузі використовують поняття «терміносистема» — «знакова модель певної галузі науки, техніки, мистецтва та ін., яка враховує лексико-семантичні й словотвірні зв'язки між номінаціями — термінами» [8, с. 224].

Поняття «терміносистема» підкреслює таку важливу властивість термінології, як системність. Термінологічна система може бути розділена на окремі елементи. Ядром, навколо якого формується комп'ютерна лексика, є поняття «комп'ютер». Уся комп'ютерна термінологія певним чином пов'язана з цим поняттям.

Як відомо, «архітектура» комп'ютера поділяється на апаратне і програмне забезпечення. Отже, комп'ютерну термінологію можна розділити на напрями, у яких ці поняття є базовими. Тобто можна говорити про

термінологічну лексику апаратного забезпечення і термінологічну лексику програмного забезпечення. Далі ці поняття розподіляються на інші, уже нижчого рівня. Наприклад, програмне забезпечення може бути представлене або операційною системою Microsoft, або операційною системою Linux. Ці поняття можуть утворювати свої термінологічні групи.

Спираючись на тематичні напрями, які виділила І.Л. Комлева, можна визначити напрями, за якими розвивається комп'ютерна термінологія:

– загальні відомості про комп'ютери (історія створення, виробництво, моделі і їх призначення);

– назви апаратного забезпечення (обладнання, що включає монітор, системний блок, клавіатуру і мишу в стаціонарному комп'ютері, або різні за призначенням сумісні аналоги ноутбука, планшета або смартфона та обладнання, сумісне з комп'ютером (принтери, сканери));

– назви програмного забезпечення (операційна система з набором стандартних програм додатків та додаткових програм, сумісних з операційною системою);

– лексика програмування (широкий спектр можливостей обробки інформації, пов'язаних зі створенням і використанням різноманітних алгоритмічних програм, а також мови програмування);

– лексика функціонування обчислювальної системи (арифметичні дії і рішення задач за допомогою комп'ютера).

Лексика кожного з цих напрямів належить до загальної комп'ютерної термінології. Якщо врахувати, що такі напрями можуть бути виділені за різними підставами, то їх сфери можуть перетинатися.

Окрім того, І.Л. Комлева класифікує комп'ютерну термінологію виходячи з логіко-семантичної структури на такі класи:

– назви предметів (*флеш-карта, жорсткий диск*);

– назви процесів (*форматування, сортування*);

– назви величини (*байт, піксель*);

– ознаки і властивості (вид робочого столу, конфігуративні параметри операційної системи).

Із поширенням персонального комп'ютера в нашу мову потрапила величезна кількість англomовної лексики, і багато звичних понять були замінені запозиченими аналогами. Електронно-обчислювальна машина стала називатися *персональним комп'ютером*, друкувальний пристрій – *лінійним принтером*, графічний пристрій – *плотером* тощо.

Українська комп'ютерна лексика має яскраво виражене англomовне забарвлення. Переважна кількість сучасних комп'ютерних термінів є запозиченими з англійської мови: *процесор, сканер, інтерфейс, монітор, модем* та ін. Багато лексичних одиниць комп'ютерної лексики (*WiFi, URL, LAN*), назви додатків (*Microsoft Word*), адреси електронних ресурсів (*http://www.google.com.ua*) фіксуються тільки за допомогою англійської мови, що може викликати труднощі в людей, які не володіють відповідними мовними навичками.

Н. Равжаа [6] виділяє низку принципів, на основі яких формується галузева термінологія:

– принцип перекладу. Терміни утворюються шляхом перекладу переважно з англійської мови на національну (*home page* – домашня сторінка, *Random Access Memory* – оперативна пам'ять);

– принцип опори на рідну мову. Він полягає в тому, що деякі терміни (такі, як *копіювання, збереження*) існують в українській мові; запозичені ж слова набувають форми української лексики, тобто на них поширюються правила української мови;

– принцип термінологізації нетермінів. Такі слова, як *миша, павутина, корзина* та ін., потрапили в комп'ютерну термінологію із загальноживаної лексики, змінивши своє значення;

– принцип об'єднання. Поява комп'ютерної термінології на стику суміжних галузей науки і технології, іноді перехід терміна з іншої галузі (наприклад, поняття *соціальна мережа* зустрічається і в соціології, і в інформаційно-комунікаційних технологіях).

З одного боку, будь-яка термінологія є частиною національної мови. Тобто, план вираження комп'ютерного терміна – вимова, морфологія і синтаксис – в українській мові визначається правилами української мови. Так, наприклад, термін *трафік*, запозичений з англійської мови (*traffic* – рух, транспорт, торгівля) для позначення обсягу інформації, що передається через комп'ютерну мережу за певний період часу, в українській мові підлягає відмінюванню.

З іншого боку, комп'ютерна термінологія відрізняється від загальноживаної лексики збереженням специфічних ознак, невластивих для національної мови. Тобто, для комп'ютерних термінів, що прийшли в нашу мову, властиві деякі ознаки англійської лексики, які зовсім невластиві для української мови, наприклад:

– невластива для української мови структура слова (*слайд, брендмауер, картридж*);

– поєднання українських слів з англійськими словами і аббревіатурами (*web-сервер, sms-повідомлення*);

– поєднання термінів, яке характерне для англійської мови (*файл-сервер, компакт-диск*);

– орфографія складних термінів, наприклад, написання слів через дефіс (*кеш-пам'ять* – швидкодіюча пам'ять, *ZIP-файл* – файл у форматі ZIP);

– цифро-літеро-символьні найменування, (*пристрій вводу/виводу, 3D-формат*).

Таким чином, комп'ютерний термін, що має ознаки (морфологічні, фонетичні, синтаксичні) слова української мови, відрізняється деякими особливостями, невластивими для української мови. Тому можна сказати, що комп'ютерна термінологія перетинається з національною мовою: частково збігається з нею, а частково виходить за її межі. Термінологія є частиною словникового складу мови, який постійно збагачується, що є перспективою для подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Интернациональные** элементы в лексике и терминологии / под общ. ред. проф., д-ра филол. наук В.В. Акуленко — Харьков: Вища школа, 1980. — 208 с. 2. **Комлева И.Л.** Принципы формирования русской компьютерной терминологии: Дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01. — М., 2006. 3. **Лейчик В.М.** Динамика термина (три возраста термина)/ Non multum, sed multa: немного о многом. У когнитивных истоков современной терминологии: сб. науч. тр. в честь В.Ф. Новодрановой/редкол.: Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков. М.: - Авторская академия, 2010. — С. 351-359. 4. **Лейчик В.М.** Исходные понятия, основные положения, определения современного терминоведения и терминологии/Вестник Харьковского политехнического ун-та. — 1994. — Вып. 1. — С. 147-180. 5. **Пономарів О.Д.** Сучасна українська мова: підручник/О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко; за ред. О.Д. Пономарева. — К.: Либідь, 2001. — 400 с. 6. **Равжаа Н.** Обучение монгольских студентов-нефилологов (программистов) рецепции и продукции текстов, содержащих дефиниции компьютерных терминов: Автореф. дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.02. — М., 2009. 7. **Симоненко Л.О.** Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології/Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. — К.: КНЕУ, 2003. — Вип. VII. — С. 21-25. 8. **Українська мова.** Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів/за ред. С.Я. Ермоленко. — К.: Либідь, 2001. — 224 с.

Гаврилова Олена Валентинівна — аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: eg_05@list.ua

tel.: +380667497416

orcid.org/0000-0001-9450-9147

Gavrylova Olena Valentynivna — Postgraduate Student Department of the Ukrainian Language, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska Str. 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.